

DIVULGACIÓ HISTÒRICA

ESBERLAR LA HISTORIA: GABRIEL BUADES, INQUER, SABATER REVOLUCIONARI (1903-1938)

JOAN BUADES

In memoriam
La lluita de l'home
contra el Poder és la
lluita de la memòria
contra l'oblit.

Milan Kundera
Un no oblida mai i
així estima més.

Elies Canetti

1. LES PETGES D'UNA ALTRA INCA

Va esser tard, molt tard quan vaig saber que a la meua família hi havia hagut un tal Gabriel, sabater, mort durant la guerra, afussellat pels feixistes. Tenia devers 18 anys i no passarà d'esser una anècdota.

Aquest estiu, llegint *El Moviment obrer a Mallorca* de Pere Gabriel, vaig trobar la següent frase:

"Els noms dels dirigents cenetistes a Mallorca en 1934-1936 foren pocs: a Ciutat, el sabater Cristòfol Pons(...); als pobles, sobretot el sabater Gabriel Buades, d'Inca"(1).

Vaig quedar trasbalsat. En tornar al poble vaig confirmar, a través de mon pare, que ambdues persones -el parent i el sabater- eren una sola. Però qui era vertaderament en Gabriel Buades, oncle segon meu? Per què el mataren? Com era vist dins el poble? Com així que arribà a esser citat per Pere Gabriel i, a diferència de gent com n'Antoni Mateu -darrer batle republicà d'Inca-, ningú públicament ha dit res d'ell al poble?.

La sort em somrigué: la seva dona i el seu germà eren encara vius. Na Margalida, la dona de l'oncle Biel, s'havia casat anys més tard amb el germà d'aquell, en Francesc, i volgueren parlar de Gabriel (2). Heus-ne aquí notícia.

Gabriel Buades i Pons nasqué a Inca l'any 1903. Rera Miquel -tres anys més vell- i Maria -una anyada de més-, és el tercer de set germans sobreviscuts al si d'una família pagesa. Un altre germa morí en néixer.

Els seus pares eren pagesos, petits propietaris d'una parcel·la que explotaven familiarment. Podrien represen-

Gabriel Buades, gran impulsor de les idees anarquistes i de la CNT a Inca i arreu de Mallorca (Foto cedida pels seus familiars)

tar un gran sector de la població inquera que vivia aleshores amb un sistema de vida pagès, no industrial, on el canvi de productes i el mutu ajut en les feines agrícoles eren essencials per a la supervivència.

Cap als vuit o nous anys comença a fer feina d'aprenent de fuster en un taller veí de casa seva. Aleshores els infants de baixa condició difícilment feien l'escola primària. El seu germà Francesc fou qui estudià més, fins als onze anys; amb tot, els seus pares sabien llegir i "mon pare solia dur apuntat a diferents plaquetes, que duia sempre a damunt, notícia de tot el que considerava rellevant" (Francesc).

El poc que sabia Gabriel ho en adquirí amb lectures pròpies. Arribà amb el temps a ensenyar a escriure a la seva germana Aina, que tenia lluny el seu noví Sebastià, un pescador pollencí. No era gent corrent dins el poble saber llegir i escriure: només qui tenia família, al.lota o noví a fora, sobretot a França, s'esforçava a aprendre'n, em digueren Margalida i Francesc.

Devers els catorze anys fa d'aprenent de sabater a Ca'n Misseta tot i que, segons ens diu Francesc, "si hagués estat per ell, hagués continuat de fuster". Gabriel llegeix molt i disfruta que li llegesquin, especialment el seu germà Francesc. Mentre, ell treballa les sabates de dona que esdevindran molt apreciades al poble. Aprofita també la vetlada per demanar la lliçió a Francesc tot iniciant un mestratge

que encara era palpable quan el coneguérem.

La dècada dels vints canvia el poble. Malgrat que continua el domini del camp, la industrialització s'acreix. Tres grans indústries (sabates, teixits, calçats) fan d'Inca una ciutat. A Ca'n n'Ensenyat (teixits) i Ca's Català (curtits) els fan costat les nombroses fàbriques de sabates de Ca'n Fluxà, Ca'n Payeras, Ca'n Piquero, Ca'n Noguera, Ca'n Melis o "es taller nou" de Ca'n Gisca.

Hi havia "sabaters quasi a cada casa (...), un sabater amb un parell de "muchachos", mossos; a ca nostra sempre n'hi va haver quatre o cinc" (Francesc). Era un desenvolupament que venia dels anys 1914-1915, quan la joventut treballadora inquera marxa sovint a França on és fàcil d'entrar a fer d'aparellador de sabates a qualsevol fàbrica. I també, provar fortuna.

La vaga general per les crisis de subsistències, que a Inca es produí el 15 d'abril del 1919, mostrà ja l'existència dels primers nuclis sindicals organitzats, tant ugetistes com anarquistes (a través d'Antoni Bestard, sabater). El 1921 trobam a Gabriel dins una llista de subscriptors a "Cultura Obrera", òrgan d'expressió de l'Ateneu sindicalista que, anys a venir, el 6/2/1932, ho serà de la CNT illenca. Té només devuit anys. Malgrat que Inca fos considerada com el "bressol del llibertarisme mallorquí (3) cal remarcar el caire personal de la primerenca adhesió de Gabriel a l'anarquisme: (es va fer anarquista) per antonomàsia, per la seva manera d'esser no podia esser altra cosa. Més que res, foren les lectures que el feren anarquista" (Francesc).

No hi havia a ca'ls Sot (malnom de la família), gent del camp, antecedents d'activisme social. L'espina àcrata, però, no s'apagà.

El 1929, Gabriel marxa a França tot i que -ens diu Francesc- "més per sortir de l'illa i veure món per establir-s'hi o canviar d'ofici"(4). Dins el tren que el duu a París demana feina als germans de Margalida, qui més tard serà sa dona. Els Llobera tenien una tenda i un taller de sabates, un "botier", a la rue Constantinople, molt a

prop de L'Arc de Triomf. Allà aprèn el francès. I es promet amb Margalida.

El 1931, instaurada la República, torna a Mallorca. "En aquells temps, en Biel vivia ja dominat per la "Ideja". Probablement tornà a l'illa només per les possibilitats d'acció que obria el nou règim (Francesc). L'incipient desenvolupament del moviment obrer fou estroncat per les dictadures monàrquiques. En tornar al poble, es troba amb uns partits i uns sindicats estructurats, com continuarà passant, més a l'entorn del prestigi dels seus caps que no de la ideologia que els suporta: en Miquel Beltran de Ca'n Puig (batle republicà de centre), els germans Sancho (socialistes), Antoni Bestard (cenetista)...

El poble sofreix un gran abandó cultural. No hi ha biblioteca, la diversió més gran són els espectacles de temporada (carnaval...) i fins la classe mitjana reconeix que "és una desgràcia saber molt" (Margalida).

Margalida i Gabriel, cassats ja, s'instal·len al carrer d'Antoni Fluxà, prop del tren. Li agrada de passejar llegint cap a la via fèrria. Compta amb una biblioteca selecta: Rousseau, Goethe, Kant, Ibsen, Victor Hugo, l'anarquista frances Sebastian Faure... Na Margalida li dirà somrient: "Biel, tenc por que un dia no peguis a una pedra i tot, distret com vas llegint". Tot d'una esdevé col·laborador assidu de "Cultura Obrera". L'agitació intel·lectual a través de xerrades, premsa, ateneus, és indestruïble d'ell.

El seu primer article pervé del 31/10/1931 i és un comentari a un fragment de Nietzsche. Hem trobat 37 articles escrits per ell i 17 més amb el pseudònim "Enjolràs". Quatre són els temes que hi dominen en ells: la situació obrera i l'atur, la denúncia del Poder i els seus instruments de mediació (L'Església, L'Estat, l'Exercit, la Democràcia representativa); la revolució social i la importància d'Ideal i la cultura com a eines de transformació revolucionària.

Ell vol ésser conseqüent amb la "Ideja" i refusa qualsevol temptació d'integració al Sistema. El senyor de Ca'n Gil, per a qui fa feina, li ofereix que dugui una tenda però es nega i continua fent de sabater tot sol. "Era un artista, molt esmerat: feia una sabata com un escultor fa una escultura o un pintor un quadre" (Francesc). Ordenat molt minucios i metòdic (tenia planificat el temps per a treballar, llegir, menjar...), no dubtava a rependre els altres si hi notava flaqueja moral o dolenteria(6). Però "era incapaç de barallar-se amb ningú, després de la

2.ª Época. — Año I. — Núm. 1.

Palma de Mallorca 12 Septiembre 1931.

No se devuelven los originales ni se sostiene correspondencia sobre ellos.

REDACCIÓN Y ADMINISTRACIÓN
Calle Tierra Santa, 11. — Palma.

15 Cts. ejemplar

RETORNO

Volvemos a la luz en el estadio de las luchas sociales, después de siete años y dos meses de silencio periodístico; antes que ceder a las ignominiosas disposiciones de la censura de Primo de Rivera, preferimos callar que permitir que nuestro pensamiento fuese mutilado por

Francia, para muchos, también es una gran república, pero en ella se guillotina a un niño de diez y ocho años porque niños somos a esta edad, porque al entrar a robar en una casa se ve precisado a matar a una vieja al ser desahuciado y en el pasado primero de Mayo movilizó hasta el servicio de aviación para impedir que los obreros celebrasen las manifestaciones que se hacen en las naciones que se rigen con un yugo de

→ Rápida ←

Imperialismo. Silencios vergonzosos. Concomitancia más vergonzosa todavía. La democracia a servicio de la opresión miedo, mucho miedo a C. N. T. Ocho semanas de lucha sin cuartel. Ocho semanas de entereza al mirable ejemplo casi único del proletario

Capcelera del primer número de la segunda (época del setmanari "Cultura Obrera" del dia 12 de setembre de 1931 (Foto Rafel Pizà)

representació sempre oferia la mà per ésser, si pogués ésser-ho més, amic de l'amic". Era alegre i el seu humor era "irònic, amb jocs de paraules. La cultura li ho permetia" (Francesc).

El 2 de març del 1932 esdevé secretari de la societat de sabaters "La Justicia", de vella nissaga combativa, del carrer Palmer núm. 46 (7).

"Hay sí, la libertad de votar, de morir de hambre, de ser buenos chicos, de obedecer los Poderes constituidos y de ser esclavos. Pero la libertad de vivir, la libertad de obrar como queremos, según nuestras necesidades e ideales, brilla por su ausencia".

(de "El derecho al trabajo" 7/5/32)

L'octubre de 1934, arran d'Astúries, és detingut unes hores. Està atent als problemes del present; tant d'organització obrera:

"... para plantear huelgas de carácter reivindicativo han de tener en cuenta los trabajadores, que ese contingente de obreros parados, degradados, por una vida inactiva y miserable, es propicio al esquirolaje. ¿Qué hacer pués?"

(de "Las orgas. obreras y el tiempo actual" 1/11/1934).
com d'embranchada reaccionària:

"Ahora que la guerra es una amenaza terrible que se cierne sobre la pobre Humanidad doliente; ahora que se habla tanto de pacifismo, será oportuno afirmar, una vez más, que el verdadero pacifismo no tiene nada que ver con el que propugnan magnates y políticos chantagistas. El verdadero pacifismo (...) es absolutamente incompatible con el militarismo y

el nacionalismo, con los monopolios y privilegios, con los dogmas y el Estado, génesis de los odios y sus efectos: las guerras".

(de "Polen libertario" 25/12/34).

El 28 de març del 1935 mor el seu estimat amic Miquel Beltran, fundador del grup àcrata "Sol y Libertad". Ex-seminarista i ex-republicà, el fill de Llorenç Beltran "Barbó" (articulista de "Foch i Fum"), el 1932 es féu anarquista esdevenint, per edat i altura intel·lectual, inseparable company de Gabriel. L'enterrament de Miquel fou sonat car fou el primer de caire civil que hi hagué a Inca.

Gabriel fundà pels voltants d'aquest 1935 un ateneu popular al mateix local de "La Justicia". L'ateneu comptà amb una petita biblioteca, una companyia teatral, "La Estrella" (dirigida adés per ell i adés per un menorquí de nom Gornès), un cafè al pis de dalt, un cor... Les xerrades, les excursions i les festes amb al·lotes hi sovintegen, especialment els dissabtes, vespre de festa.

D'aquella època deu datar una visita de Frederica Montseny al Teatre Principal d'Inca que cita Francesc i que no hem pogut comprovar documentalment. N'Antoni Bestard, en Xesc "Porxo", en Caveli, en Gornès, el seu germà Francesc, en Bonjesús de Pollença i en Rafel Llompart d'Alcúdia són el cercle d'amics més proper a Gabriel. A part, una cohort d'inquers com l'actual batle Antoni Pons (a les hores adherent a les JSU, probolxevics), "S'escultoret" de Campanet, n'Arcos, etc., que sovint anaven junts d'excursió i n'eren simpatitzants, van passar-se més aïjat o més tard, al bàndol vencedor de la guerra. Aquesta es veia venir per a Gabriel però la

seva fe en la inevitabilitat del triomf de la Revolució, la "magna Obra", en un conflicte de classes, tan comuna en tot l'anarquisme, fou fatal.

El 19 de juliol la vaga general contra el cop militar reix unes hores al matí (8). Més tard, presa Inca pels addictees al feixisme i les forces de "seguretat" (tret del cos de carrabiners), s'obliga a tornar —pistola al pit— els vaguistes a la feina. Gabriel cau detingut; després ho seran els seus germans Tomeu i Francesc, aquest anys a enir, etern batle digital d'Inca, n'Antoni Fluxà. Ràtzia feixista a l'Agrupació socialista on són assassinats tres dels germans Sancho.

Gabriel i Francesc passen al vaixell-presó del port de Palma, després "inauguren" Ca'n Mir. Són afusellats en Pere Sampol, cenetista de Mancor, per sabotatge al quarter inquer, en Llorenç Beltran "Barbó" i el 1937 n'Antoni Bestard i n'Antoni Mateu, batle republicà nacionalista.

Tomeu surt en llibertat condicional; és sobresegut per dos cops el judici contra Gabriel i Francesc. A la fi el jutge Llaneras revoca el "no hi proves" contra Gabriel i aquest és executat el 22 de juliol del 1938. Com va dir algun cappare del nou ordre, "En Biel era molt bon al.lot, però era massa intel.ligent".

Commutada la pena de mort, Francesc pateix set anys i mig de presó, el darrer dels quals a la Mola de Formentera. I un de desterrament encara a València. El 22 de juny del 1945 se casa amb na Margalida, la viuda de Gabriel, amb qui visqué fins a la seva mort, el dia de Nadal de 1985. Era dels darrers sobrevivents d'aquella colla de cenetistes. Quasi tots assassinats, alguns morts de vells. En el silenci.

2. LA HISTÒRIA, AMISTANÇADA DEL PODER.

No és d'ara que la Història nega la pluralitat de la vida. Quasi totes les històries que han fet Història "trien"

una sola realitat, la dels poderosos, sobre tot altra. I així resulta que Espanya "evangelitzà" / "civilitzà" Amèrica, Hitler tengué ell sol la felix idea dels camps d'extermini o Stalin omnipotent convertí l'URSS en un nefand Gulag. La transacció es val de noms propis (emperadors, reis, polítics d'esquerra o dreta), missions històriconacionals a complir (Espanya, reserva espiritual d'Occident; Roma, civilitzadora dels "bàrbars"; URSS, pàtria del Socialisme, etc.) o d'organitzacions polítiques que sàviament substitueixen l'opinió dels d'abaix (el parlament és el poble, l'Estat és la nació o el PC és el proletariat).

Perduda l'ambició de veritat i humanitat, desacreditat l'intel.lecte, la tribu occidental arrasa la memòria. Manega el que fou, crea la seva justificació del present. Odia la pluralitat de modes de vida, de cultures al si d'una mateixa societat per por que es dibuixin irritants interrogants a l'avui. Qui perdé, no ha existit o, pel cap alt, perdé perquè estava equivocat i estava equivocat perquè perdé. En aquest sentit, la guerra civil a les Illes, corre el risc d'esser tema de currículum, de subtil justificació política de comportaments d'ara mateix o d'estupefaents i consensuals sermons sobre la "reconciliació nacional".

Els anarquistes illencs foren dobles perdedors de guerra de classes dels anys trenta. Orfes de continuadors, a la desfeta (extermini!) de la guerra han hagut d'afegir la calúnnia i l'oblit dels artífexs de la Reforma demogràfica darrera, que tot i ampliar els accionistes de l'Estat autoritari, no ha fet sinó reforçar l'assentiment social a l'Ordre. Els historiadors i l'esquerra accionista han rehabilitat selectivament al bandol perdedor: els líders sobre el drama i les esperances populars; l'ordre republicano-socialista, el bolxevisme "eficaz" del CE i del PSUC, contra el "caos" anarquista.

Tres preguntes encara:

— ¿No és curiós que l'única força revolucionària postrepublicana (la Catalunya popular del 1936-37, l'Aragó comunal fins el 1938...), capaç com hem vist d'aglutinar activistes que fan de la vida quotidiana un aprenentatge d'una societat altra, hagi restat fora de la rehabilitació que parlàvem?

— La culturització de gents com en Gabriel Buades, ¿fou fruit de la generació espontània o en ella cal veure l'influx de la tasca immensa de divulgació i d'instrucció que els anarquistes desplegaren aquells anys malaguanyats? ¿Per què aquesta culturització es fa en castellà? ¿Potser el catalanisme aquí sempre ha estat un discurs d'èlits burgeses i professorals? ¿Per què ningú no ho estudia, això?

— ¿Quan seran considerats patrimoni popular els arxius municipals i els de guerra i deixaran d'estar sotmesos a l'espòli i al caprici de les autoritats de torn?

— Al capdavall, sospita que hi havia una altra família, una altra Inca, una Mallorca diferent. Que el silenci té un paper crucial per continuar sostenint un discurs oficial de la història i la cultura contemporànies a Mallorca que fa aigua per tots els costats. Caldrà subvertir-lo, furgant la veritat, pels qui mataren però no desaparegueren. Pels temps clars i bells. □

NOTES

(1) Gabriel, Pere: *El Moviment obrer a Mallorca*. Barcelona: Curial, 1973, p. 260.

(2) A l'hora de redactar aquestes retxes m'arriba la notícia de la mort de l'oncle Francesc. Els qui tenguérem la sort de conèixer-lo no poguérem sinó estimar-lo. In memoriam, amic.

(3) Gabriel, Pere. Op. cit. p. 82.

(4) De fet, el seu germà Joan, padrí meu, marxà a París i arribà a ésser cambrer durant uns anys al Maxim's.

(5) L'oncle Francesc ens ha parlat també d'articles del seu germà, més esporàdics, publicats a la prestigiosa *Revista Blanca*, editada a Barcelona per Joan Montseny (Federico Urales), pare de la coneguda cenetista Frederica Montseny. Dissortadament, encara no hem pogut accedir-hi.

(6) La lectura de certes cartes des de la presó entre Gabriel i Margalide són paradigmàtiques d'això. En conservam desset, datades entre el 10/10/1937 i el 28/6/1938. Arxiu particular, inèdites.

(7) Vid. *Cultura Obrera* del 2 de març del 1932.

(8) En Pere Gabriel sembla que si es dedicàs a fer treball de camp hauria de revisar bastant allò de que només a cinc pobles (Pollença, Sóller, Sa Pobla, Binissalem i Manacor) hi hagué alguna resistència. En tot cas, valdria la pena de fer-lo prest perquè els testimonis directes sobrevivents, jo ho veis, no viuran l'any 200. □